

І. В. Антипенко,
к. ю. н., докторант кафедри публічної політики та політичної аналітики,
Національна академія державного управління при Президентові України
ORCID ID: 0000-0001-9520-4353

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.4.115

КОМЕРЦІЙНІ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ПОЛІТИЧНОГО РИЗИКУ: ДОСВІД ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

I. Antypenko,
PhD in Law, doctoral candidate of the Public Policy and Political Analysis Chair,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

COMMERCIAL METHODOLOGIES FOR POLITICAL RISK ASSESSMENT: EXPERIENCE FOR PUBLIC ADMINISTRATION

Статтю присвячено науковому обґрунтуванню практичної необхідності використання потенціалу комерційних прогнозно-аналітичних методик оцінки політичних ризиків для цілей державного управління. Висвітлюються основні переваги і недоліки таких методик, що поєднують, як якісні методи аналізу, так і елементи кількісного аналізу, даючи можливість створювати спеціальні рейтинги, індекси і класифікатори ризиків, якими можуть користуватися особи, котрі приймають участі у формуванні та реалізації державної політики. Показується, що безперечно сильними сторонами використання таких методик для цілей державного управління є широкий перелік і детальна характеристика внутрішніх, у том числі, згенерованих місцевою політико-адміністративною системою, і зовнішніх, що особливо прикметно у розрізі аналізу впливу глобалізації на національні держави, факторів політичного ризику з відповідною методикою ранжування сили впливу їх наслідків на політичну стабільність всередині держави.

The article is devoted to the scientific substantiation of practical necessity of using the potential of commercial forecasting and analytical methodologies of political risks assessment for the purposes of public administration. The main focus of the author's attention is on the analysis of the BERI (Business Environment Risk Index), PRS (Political Risk Services) and ICRG (International Country Risk Guide) methodologies, which exist in the form of corporate formalized models of political risk assessment and are based on the use of a wide analytical and predictive tools for research of socio-political risk landscape for specific countries.

The main advantages and disadvantages of such methodologies are highlighted, which combine both qualitative methods of analysis and elements of quantitative analysis, making it possible to create special ratings, indexes and risk classifiers that can be used by persons involved in the development and implementation of public policy. It has been shown that the indisputable strengths of using these methodologies for public administration purposes (especially in the case of ICRG model as the most appropriate one for analyzing political risks in countries with a transitional type of political system)

are a wide list and detailed description of internal factors of political risk through ranking, including factors generated by the local political-administrative system, and external factors (which is particularly notable in the context of globalization impact on national states).

At the same time, the author identifies fundamental disadvantages of these methodologies in forecasting political risks and assessing their impact on the social and economic system, which are characterized by the well-known subjectivism of expert assessment methods, as well as the necessity of the appropriate methodological apparatus correction for the specifics of public administration in a particular country, because from the government's point of view, political risk is a factor of both domestic and foreign policy, unlike commercial organizations, for which political risk is always an environmental factor. For the state, this means that, on the one hand, it is necessary to conduct regular quantitative and qualitative analysis of socio-political and political-economic problems caused by events and phenomena of local social development, and on the other hand, to use a set of prognostic and statistical methods to model undesirable and socially dangerous consequences provoked by political decisions, as well as actions and behavior of political actors who have access to the policymaking process.

Ключові слова: політичний ризик, оцінка політичного ризику, кількісні методи, якісні методи, методика, комерційний сектор, державне управління.

Key words: political risk, political risk assessment, quantitative methods, qualitative methods, methodologies, commercial sector, public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У структурі процесу управління ризиком його оцінка вважається основним інструментом отримання знань про можливі ризикогенні події й їх наслідки. Відповідно її завданням є виявлення та вивчення типів, інтенсивності та ймовірності небажаних наслідків, пов'язаних з небезпекою або загрозою. У зв'язку з чим оцінку ризику іноді взагалі відносять до сфери наукового пізнання, розуміючи її як спосіб отримання даних про будь-які можливі події й їх наслідки [9, р. 51].

Відповідно як і будь-яка сфера наукових знань оцінка ризику спирається на власні методики. Історично склалося, що комерційні організації, насамперед ТНК, мають найбільший досвід у створенні відпрацьованих роками методик оцінки ризиків, до яких відносяться і ризики політичні. Це обумовлювалося тим, що оцінка ризик-ландшафту в умовах післявоєнного світу, котрий входив в стадію активної глобалізації, ставала необхідною умовою для вироблення фірмами системи гарантій від урядів при торгових та інвестиційних операціях за кордоном, особливо у країнах т.з. Третього світу.

Відповідно усі існуючі методики аналізу політичних ризиків, що використовуються в державному управлінні, переважним чином було розроблено в корпоративному секторі і лише згодом були адаптовані для потреб держави. І хоча ці методики, як і раніше, так і зараз мають серйозні обмеження, державні органи мають використовувати досвід приватного сектора у своїй практиці. Така обставина обумовлює практичну необхідність ви-

вчення методик оцінки ризику, що практикуються комерційними організаціями, для цілей державного управління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ПРОБЛЕМАТИКОЮ ТА ВИЗНАЧЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Проблематика оцінки ризику, у тому числі методик цієї науково-аналітичної діяльності у структурі державного ризик-менеджменту дістало інтенсивного розвитку, як у зарубіжній, так і вітчизняній ризикології.

Зокрема у цьому напрямі працювали такі фахівці: Т. Авен і О. Ренн [9], Л. Бойко-Бойчук [1], Г. Бхатта [10], О. Віннічук [3], И. Джус [4], В. Кривошеїн [5], Е. Крохина [6], Р. Панин [7], О. Рибак [8] та багато інших.

Водночас принаймні в українській ризикології, науковому обґрунтуванню адаптації розроблених комерційним сектором методик оцінки ризику для завдань державного управління не приділялося належної уваги.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті, виходячи із вищевказаного, стане наукове обґрунтування практичної необхідності використання потенціалу комерційних прогнозно-аналітичних методик оцінки політичних ризиків для цілей державного управління.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Більшість дослідників вважають, що всі існуючі станом на сьогодні методики аналізу ризику можна умов-

но розділити на дві групи: кількісного аналізу і якісного аналізу.

До першої групи включаються методи, що засновано на застосуванні математичного інструментарію, зокрема теорії вірогідності. Передусім це: метод множинного аналізу даних, заснований на методиках математичної обробки даних і прогнозування; метод підрахунку ймовірностей настання несприятливого ефекту від прийнятого рішення і можливих збитків; економетричний аналіз співвідношення витрат і прибутку, що дозволяє розраховувати конкретний показник ризику шляхом перемноження ймовірності виникнення несприятливої події на можливі збитки від її настання тощо. У цьому випадку суб'єкт прийняття рішень може орієнтуватися на прийняту за основу величину можливого ризику, водночас враховуючи специфіку конкретної ситуації, оскільки в умовах ліміту часу можна прийняти більш ризиковане рішення [6, с. 129].

Фактично процес аналізу політичних ризиків за допомогою кількісних методів аналізу ґрунтується на виборі певної сукупності ключових змінних і їх питомої ваги, яким присвоюються різні числові коефіцієнти ймовірності настання несприятливих подій і ступеня їх впливу на об'єкт політичних ризиків. І в цьому полягає основний недолік, принаймні проблемне місце, методики кількісного аналізу політичного ризику. Сам підхід оперування обмеженою кількістю змінних під час розрахунку вірогідності і ваги ризику далеко не завжди відповідає реальності і розумінню природи політичного ризику, адже останній передусім завжди є продуктом динамічного зовнішнього середовища. З цього випливає один важливий момент для державного управління, що істотно обмежує використання методики кількісного аналізу політичного ризику на рівні держави при прийнятті політико-управлінських рішень: суб'єкт управління ризиками, спираючись на фактор числових даних (рівень ризику фактично розраховується як сума значень конкретної кількості ризик-факторів за допомогою визначених політичних, соціальних та інших індикаторів), не має можливості отримати повну інформацію про кількість політичних ризиків (методологічно можливо вирахувати лише незнану кількість підгруп таких ризиків) у конкретній ситуації.

До другої групи методик відносяться сукупність методів, що ґрунтуються на використанні експертної думки. Історично із них стали методи групової експертної оцінки — "великого туру" ("Grand tour") і "старих знайомих" ("Old hands"), що представляли собою, по суті, опитування впливових осіб із середовища істеблішменту або фахівців певної галузі знань у країнах розміщення інвестицій міжнародних компаній. Згодом їм на зміну прийшли більш комплексні методики оцінки ризиків на кшталт методу Дельфі (Delphi method) як системи групової та інтерактивної фахової оцінки країнових ризиків, методу сценарного аналізу (складання ймовірних сценаріїв розвитку подій) і т.п. Однак загально визнаним слабким місцем якісних методів аналізу політичних ризиків багато дослідників [5; 6; 9; 10; 7] цілком виправдано відносять суб'єктивність самої експертної думки, яка, окрім теоретичних знань, значною мірою базуються на особистих характеристиках та інтуїції конкретного аналітика.

Водночас вищевказані слабкі місця кількісних і якісних методів аналізу ризику комерційні організації навчилися значною мірою нівелювати шляхом розробки гібридних, комплексних, методик аналізу, що поєднують переваги обох видів методик.

Зокрема на базі методу Дельфі фахівці Сиракузького університету (США) В. Коплін і М. О'Лірі на поч. 1980-х років запропонували нову систему, фактично методику, оцінки політичних ризиків, адаптованих безпосередньо для урядових потреб, яку назвали Prince model. Вона більш відома під назвою World Political Risk Forecast (WPRF) — рейтингова модель від фірми Frost & Sullivan, яка оцінює політичний ризик на основі економетричного моделювання. В основі методики Prince model лежить виявлення напрямів політики з того чи іншого питання на базі аналізу позицій дійових політичних акторів. Така якісна методика оцінки політичних ризиків існує у вигляді матриці ризиків. Вона базується на чотирьох критеріях: орієнтація або позиція політичних акторів у тій чи іншій сфері; жорсткість (принциповість) позиції останніх; політична влада і вплив таких суб'єктів; важливість того чи іншого питання для конкретної дійової особи. Кожен із об'єктів аналізу може займати з того чи іншого питання позитивну, негативну або нейтральну позиції, надаючи оцінки (за п'ятибальною шкалою) кожному із вище вказаних критеріїв. Ці оцінки перемножуються та підсумовуються (максимальне число балів складає плюс-мінус 25) [4, с. 114]. Результати дослідження подаються на стіл суб'єкту прийняття рішення у формі традиційної доповіді, де наводяться кулька сценаріїв, у тому числі негативний сценарій і самий позитивний: ймовірність реалізації тієї чи іншої (ризикованої) події визначається часткою (у відсотках) позитивних балів у їх загальній кількості.

Водночас ефективність даної моделі оцінки і прогнозування політичних ризиків для цілей суб'єктів прийняття державно-управлінських рішень викликає серйозні сумніви. В моделі WPRF акцентується основна увага на особах установах і організаціях в якості суб'єктів, які приймають рішення в умовах плюралістичної моделі політичного процесу, притаманної ліберально-демократичним політичним системам. Однак насправді такі рішення приймаються в різноманітних соціальних, політичних і економічних середовищах. Крім того, Prince model враховує ці середовища тільки опосередковано, з точки зору того, як вони впливають на вибір політичних акторів. Тому вважаємо цілком обґрунтованою критику такої моделі як такої, що помилково концептуалізує процес розробки і реалізації політики і приховує проблему суб'єктивного виміру оцінки ризиків [13, р. 144]. Врешті решт самі автори цієї моделі були вимушені визнати, що остання не дає більш достовірних прогнозів, порівняно з іншими методами експертної оцінки політичного ризику [13, р. 144].

Це підводить нас до висновку, що при аналізі та оцінці політичних ризиків, особливо тих, які є продуктом державної політики (державно-управлінських рішень), цю модель також складно застосовувати, оскільки вона не дає вичерпного уявлення про політичну ситуацію в країні.

Тим не менш методика фірми Frost & Sullivan дала поштовх до розробки нових і більш досконалих корпо-

ративних формалізованих моделей оцінки політичних ризиків, таких як Business Environment Risk Index (BERI), Political Risk Services (PRS), International Country Risk Guide (ICRG) та ін., що ґрунтуються на складанні і ранжуванні різноманітних ризикогенних політичних і соціальних факторів, що потенційно мають відношення до конкретної управлінської ситуації. Ці рейтингові моделі визнаються більшістю фахівців-ризикологів як найбільш об'єктивні із існуючих.

Більшість цих гібридних методик оцінки політичних ризиків існує у формі матриці ризиків, що пов'язує два виміри можливої несприятливої події: імовірність настання і потенціал впливу на політичний інститут чи систему [1, с. 165]. Це необхідно для полегшення кількісного порівняння різних чинників політичних ризиків, які у відповідних методиках часто класифікуються на внутрішні та зовнішні.

Так, у моделі аналізу політичного ризику компанії BERI — Political Risk Index (PRI), що є частиною послуги з аналізу країнових ризиків для бізнесу — Business Risk Service (BRS) (складається також із індексу операційного ризику (ORI) і коефіцієнту грошових переказів і репатріації (R-фактор)) [11] — й, яку можна вважати класичною гібридною моделлю оцінки таких ризиків, що складається у формі рейтингів (формується за рахунок поєднання комплексних експертних оцінок із використанням економетричних даних), до внутрішніх факторів політичного ризику відносять: фрагментацію політичного спектра і владний ресурс кожного із його сегменту; менталітет (включаючи ксенофобію, націоналізм, ставлення до корупції, готовність до компромісів і т.п.); етнічну, релігійну, мовну фрагментацію та владний ресурс відповідних груп; соціальні умови (включаючи щільність населення і розподіл соціальних благ); необхідність у заборонних чи каральних заходах для підтримки влади; організованість і сила радикальних політичних угруповань. До зовнішніх факторів політичного ризику зараховують залежність і / або значимість для основних країн-противників; негативний вплив регіональних політичних сил.

Симптомами політичного ризику у моделі BERI позиціонуються, насамперед, соціальні конфлікти, що виражаються в страйках, демонстраціях, вуличних зіткненнях, а також політична нестабільність, яка уособлюється в спробах зміни конституційного ладу, політичних вбивствах і замаху, партизанських війнах [6, с. 121—122].

Іншими словами, Індекс політичного ризику в структурі BRS будується на основі експертної оцінки вище описаних чинників (8-ми) політичного ризику і двох видів симптомів ризику, використовуючи шкалу оцінок від 7 балів (немає проблем) до 0 (величезні проблеми).

Загалом система рейтингів BERI дозволяє порівнювати 50 країн за минулі, нинішні і прогностичні періоди на один і п'ять років. Усі 50 країн висвітлюються в кожному випуску. Що стосується політичних ризиків, то група, яка складається із 102 експертів, займається визначенням області основних політичних змін по кожній країні і складає рейтинги соціально-політичних умов, якими і є PRI. Сервіс моніторингу BRS публікується три рази в рік. Кожен випуск включає в себе статистичний додаток, який містить докладну інформацію про кри-

терії, субіндекси й історичні рейтинги по 50 країнам, у тому числі, Україні [11].

Як писалося вище, модель служби BERI призначена для оцінки політичного клімату країн, що стають об'єктами інвестиційної та іншої комерційної діяльності міжнародного бізнесу. Однак вона може бути застосована і для потреб державного управління. Зокрема вказана методика придатна для аналізу політичних ризиків у розрізі планування стратегії зовнішньої політики, але є мало придатною для реалізації конкретних напрямів відповідної державно-управлінської діяльності стосовно зарубіжних країн. Проблема в тому, що сама методика оперує лише певними змінними, оцінки яких здатні коливатися залежно від рівня аналізу. Тому у фаховій літературі неодноразово відзначалося, що така модель служить скоріше індикатором зміни соціально-політичної ситуації в тій чи іншій країні, водночас не висвітлюючи сам характер ризиків по окремим галузям національних економік чи сфер внутрішнього соціально-політичного життя. Відповідно робилися висновки, що методика BERI здебільшого придатна для виявлення та аналізу макроризиків [2, с. 85; 3, с. 97; 6, с. 122]. З такою думкою важко не погодитись, зважаючи на досить обмежений вибір факторів політичного ризику і його симптомів. Крім того, оцінку досліджуваного ризику за даною методикою часто впливають давні особистісні зв'язки експертів із клієнтами з корпоративного сектору, що може стати чинником до певної міри викривлення їх оцінки іноземного ризик-ландшафту.

Незважаючи на вказані недоліки, модель BERI стала своєрідним еталоном для інших моделей, які використовують методологію побудови рейтингових систем. Наприклад, для рейтингів аналітичного агентства "Political Risk Services Group" (PRS Group), компанії, заснованої ще в 1980 році, що спеціалізується на оцінці політичних ризиків, — методик International Country Risk Guide (ICRG) і Political Risk Services (PRS). Ці моделі станом на сьогодні визнаються більшістю ризикологів одними із найбільш об'єктивних із існуючих на ринку ризик-консалтингу.

Перша з цих моделей — Political Risk Services (PRS) — розраховує ризик у два етапи: спочатку ідентифікує три найбільш ймовірні сценарії розвитку політичної ситуації для кожної країни протягом 2 періодів часу; потім розраховує ймовірність розвитку ситуації по кожному із сценаріїв протягом 18 місяців і 5 років. Для кожного сценарію розвитку політичної ситуації в країні фахівці цієї аналітичної служби встановлюють вірогідність політичних потрясінь, а також 11 видів державного втручання, що впливають на діловий клімат в країні, що аналізується [14].

Оцінка політичного ризику в даній моделі базується на аналізі 17 ризикогенних чинників (12 з них складають 18-місячний прогноз і ще 5 додаються для складання 5-річного прогнозу).

Сама методика будується на обрахуванні сумарного поточного рівня політичного ризику, визначаючи спочатку рівень ризику для кожного з цих 17 факторів, а потім робиться прогноз зміни рівня ризику в рамках кожного з трьох найбільш ймовірних сценаріїв розвитку політичної ситуації в країні, що аналізується. Для визначення сумарного рейтингу політичного ризику ви-

користовуються числові еквіваленти ймовірностей зростання рівня ризику по кожному з цих факторів. Індекс політичного ризику для кожної країни складається з 3 індексів, розрахованих за 3 секторами: сектор фінансових операцій (банківська сфера), сектор прямих іноземних інвестицій і сектор експорту в ринок країни. Ймовірність негативних змін у політичному кліматі підсумовуються і потім перетворюються в індекси (оцінки): від А+ до D для кожного з вищевказаних секторів. Водночас для кожного сектора використовують свої критерії. Рейтинг політичного ризику для конкретних інвестиційних проектів розраховується по кожному трьох секторів [14].

Для визначення доцільності адаптації моделі PRS для потреб державного управління досліджуваними ризиками розглянемо самі фактори політичного ризику, які використовуються в моделі PRS.

Так, чинники, які враховуються під час складання 18-місячного прогнозу включають: політичне безладдя (Turmoil), що складається з низки підфакторів (бунти і демонстрації, політично мотивовані страйки, суперечки з іншими країнами, тероризм і партизанська діяльність, громадянська або міжнародна війна, вулична злочинність, яка може вплинути на міжнародний бізнес, організована злочинність, що впливає на політичну стабільність або іноземний бізнес); обмеження іноземної комерційної діяльності; обмеження на володіння іноземним капіталом приватної власності в цій країні; дискримінація оподаткування (як на законодавчому рівні, так і неформальна); валютний контроль; бар'єри імпорту; затримки оплати по зовнішнім заборгованостям; фінансове і кредитно-грошове розширення (мається на увазі, оцінка впливу державних витрат, оподаткування, відсоткових ставок та іншої грошово-кредитної політики на діяльність іноземного бізнесу); тарифні бар'єри; обмеження по відшкодуванню (формальні і неформальні правила, що стосуються прибутку, дивідендів і вкладення капіталу); трудова політика; іноземний борг.

Додаткові чинники політичного ризику, необхідні для побудови 5-річного прогнозу, включають: заново оцінений рівень політичного безладдя; інвестиційні обмеження; торгові обмеження; внутрішні економічні проблеми; зовнішні економічні проблеми [14].

Як бачимо, основним завданням даної моделі є здійснення спеціальних прогнозів по певним, трьом, великим секторам економіки. Досліджувана модель добре адаптується до індивідуальних інвестиційних проектів, завдяки можливості змінювати питому вагу кожного з 17 факторів. Це робить її досить привабливою для потреб міжнародних суб'єктів інвестиційної діяльності, у тому числі, державних компаній, підконтрольних уряду, в рамках транскордонного чи міжнародного економічного співробітництва. Однак, виходячи із наведених вище критеріїв оцінки політичного ризику, методику PRS важко у повній мірі використовувати для, так би мовити, внутрішніх потреб державного управління досліджуваними ризиками. Навіть чинник "політичне безладдя" буде важко адаптувати для оцінки внутрішнього політичного ризик-ландшафту. Він повністю складається з компонентів, які фактично оцінюють рівень соціальної конфліктності всередині країни плюс ризики, пов'язані з військово-політичними конфлікта-

ми із іншими країнами, не враховуючи при цьому особливості внутрішнього політичного процесу, у тому числі ефективність законодавчої, виконавчої та судової систем, рівень політичної конкуренції, частоту і системність зміни політичного керівництва, фактор політичного корупції і т.п.

Недоліки моделі PRS оцінки політичного ризику для цілей державного управління компенсує інший продукт PRS Group — ICRG, Міжнародний огляд країнового ризику. ICRG щомісяця надає рейтинги для 140 країн, і на щорічній основі, вже під іншою назвою, публікує для додаткових 26 країн. Сам звіт включає в себе аналіз поточної ситуації, річний прогноз і п'ятирічний прогноз. Водночас прогнози на майбутнє складаються у формі двох сценаріїв: "найкращого" і "найгіршого" [12].

Сама методика базується на оцінці 5 фінансових, 13 політичних і 6 економічних ризик-факторів. Кожному із них присвоюється числовий рейтинг в межах обумовленого діапазону. Зокрема політичний ризик оцінюється за 100 пунктами, фінансовий і економічний за 50 пунктами відповідно. Загалом індекс ICRG формується з суми цих трьох індексів, що поділена на 2, де від 80 до 100 пунктів вважається "дуже низьким рівнем ризику", а "дуже високий рівень ризику" визначається від 0 до 49,9 пунктів [12].

У цій методиці нас цікавить насамперед оцінка політичного ризику. Остання включає в себе аналіз 12 змінних із різною питою вагою.

Мінімальна кількість балів, яку може бути призначено кожному компоненту, дорівнює нулю, а максимальна кількість балів залежить від фіксованої ваги, яка присвоюється компоненту в загальній оцінці політичного ризику. У будь-якому разі, чим нижче сума балів ризику, тим вище ризик і чим вище сума балів ризику, тим нижче ризик. У звіті ICRG вказується вага кожної змінної для того, щоб суб'єкт прийняття управлінських рішень міг скорегувати прогноз у залежності від характеру своєї діяльності або окремого напрямку діяльності [12].

Методика ICRG пропонує оцінювати політичний ризик (його рейтинг) по цим 12 змінним компонентам:

- стабільність уряду (питома вага показника — 12 балів) має найбільший пріоритет у цій моделі. Цей фактор фіксує здатність уряду втілювати заявлений політичний курс і програми, а також утриматися при владі;

- соціально-економічні умови (12 балів) — другий за значенням фактор — являє собою оцінку низки показників (безробіття, довіра споживачів, бідність), що відображають рівень суспільного задоволення соціально-економічною політикою уряду;

- інвестиційний клімат є наступним важливим компонентом у рейтингу ICRG (12 балів), який є оцінкою чинників, що впливають на ризики для інвестиційної діяльності в окремо взятій країні;

- внутрішні конфлікти також є ключових фактором ризику (12 балів). Це оцінка проявів політичного насильства в країні та його впливу на уряд. Особливо ризикованими є наявність збройної опозиції до уряду й прихильність останнього до відвертого чи опосередкованого насильства проти власного народу;

- зовнішні конфлікти, питома вага якого також оцінюється за 12-ти бальною шкалою, — це оцінка загроз

для чинного уряду від ворожих дій іноземних держав, починаючи від ненасильницького зовнішнього тиску до насильницького зовнішнього тиску — прикордонних конфліктів та повномасштабних військових дій);

— корупція, котра оцінюється в даній моделі за 6-ти бальною системою, тобто апіорі вона, як і решта інших факторів, нижче по списку, вважаються надзвичайно ризикогенними чинниками. Призначення даного компоненту — оцінити рівень корумпованості політичної системи та системи державного управління;

— військові в політиці. Потрапляння військових у систему державного управління на ключові керівні пости найчастіше не пов'язане з демократичним волевиявленням;

— релігійна напруженість є індикатором конфліктів на релігійному ґрунті, що можуть призвести до домінування у суспільстві і / або системою державного управління однієї з релігійних груп, яка прагне замінити цивільне право релігійним правом та усунути релігійне та ідеологічне різноманіття з соціально-політичного процесу;

— закон і порядок утворюють єдиний компонент, але його два елементи оцінюються окремо, причому кожен із них оцінюється від нуля до трьох балів;

— етнічна напруженість є оцінкою ступеня напруженості всередині країни, пов'язаної з расовим, національним або мовним поділом;

— ступінь демократизації вимірює фактично рівень підзвітності і прозорості влади;

— якість бюрократії (оцінюється по 4-ри бальною системою) слугує індикатором інституціональної сили державної служби, зокрема ступень її автономності від політичного тиску, наявність відпрацьованого механізму рекрутування кадрів і їх професійного навчання і компетентності.

Оцінюючи корисність даної методики для цілей управління політичними ризиками державою, потрібно враховувати ту обставину, що як і всі існуючі на сьогодні комплексні методики оцінки політичного ризику, модель аналітичного агентства PRS Group все ж розроблялася для потреб комерційного сектору. В цьому контексті політичний ризик якраз аналізується з оцінкою готовності уряду повертати та обслуговувати державні боргові зобов'язання, а економічний і фінансовий ризик є оцінкою платіжних можливостей країни. І в цьому плані вважається, що модель може вірно спрогнозувати порядку 86% випадків політичного ризику [8, с. 36]. Водночас безпосередня оцінка політичного ризику в моделі ICRG проводиться на основі суб'єктивного аналізу наявної інформації, тоді як оцінки фінансового і економічного ризику робляться виключно на основі об'єктивних даних. Тобто цій методиці притаманні всі недоліки методів експертних оцінок.

Безперечно, сильною стороною такої моделі є детальний перелік факторів політичного ризику з відповідною методикою ранжування їх ваги (сили впливу на політичну стабільність всередині держави), що має актуальність і для цілей державного управління досліджуваними ризиками. Індикатори, що використовуються в даній моделі, більш адекватно відображають соціально-політичну і соціально-економічну ситуацію в країні, ніж більшість інших рейтингових моделей оцін-

ки політичного ризику. Крім того, вона також уникає не-обґрунтованого використання для цілей аналізу виключно елементів ліберально-демократичних політичних систем в якості критеріїв для вивчення форм впливу закритих політичних режимів на генерування політичного ризику в країнах, що аналізуються. Зокрема категорія "ступінь демократизації" охоплює широкий комплекс оцінок, відображаючи фактично весь спектр сучасних, існуючих у світі, політичних режимів від ліберально-демократичних ("перемінна демократія" (Alternating Democracy), "домінуюча демократія" (Dominated Democracy)) до різного роду перехідних режимів ("де-факто однопартійна держава" (De Facto One-Party State), "де-юре однопартійна держава" (De Jure One-Party State)), а також автократичних моделей політичного управління ("автаркія" (Autarchy)).

Отже, така методика є прийнятною для аналізу політичного ризикогенезу в країнах з абсолютно різними політичними режимами, тобто зберігає актуальність і для України.

Водночас, як справедливо зазначають окремі дослідники, в Україні застосування в практиці державного управління подібних моделей аналізу політичних ризиків ускладняється тим, що в наших реаліях багато вимірюваних індикаторів, котрі характеризують рівень і вагу політичного ризику, знаходяться у так би мовити "закритій" сфері статистики [8, с. 40]. Такий стан речей об'єктивно знижує ефективність багатьох традиційних методів оцінки ризику, які добре спрацьовують у західних країнах.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних методик оцінки політичних ризиків, що розроблялися для потреб комерційного сектору, показує, що найбільшим адаптивним потенціалом для потреб державного управління мають так звані гібридні методики, які поєднують як якісні методи аналізу, так і елементи кількісного аналізу, даючи можливість створювати спеціальні рейтинги, індекси і класифікатори ризиків, якими можуть користуватися особи, котрі беруть участі у формуванні та реалізації державної політики. Вказані методики, зокрема BERI (Business Environment Risk Index), PRS (Political Risk Services) та ICRG (International Country Risk Guide), що існують у формі корпоративних формалізованих моделей оцінки політичних ризиків, базуються на використанні широкого аналітичного і прогностичного інструментарію дослідження соціально-політичного ризик-ландшафту у конкретних країнах. Показано, що безперечно сильною стороною цих методик для цілей державного управління (особливо це характерно для моделі ICRG як найбільш придатної для аналізу політичних ризиків у країнах з перехідним типом політичної системи) є широкий перелік і детальна характеристика внутрішніх, у том числі згенерованих місцевою політико-адміністративною системою, і зовнішніх, що особливо прикметно у розрізі аналізу впливу глобалізації на національні держави, факторів політичного ризику з відповідною методикою ранжування сили впливу їх наслідків на політичну стабільність всередині держави.

Проте оцінка корисності даних методик для цілей управління політичними ризиками державою дозволи-

ла визначити їх принциповий недолік під час прогнозування політичних ризиків і оцінки їх впливу на соціальну систему: аналіз факторів політичного ризикогенезу в рамках досліджених моделей базується на методах експертної оцінки, яким притаманний відомий суб'єктивізм. Крім того, всі існуючі на сьогодні комплексні методики оцінки політичного ризику необхідно доопрацьовувати і адаптувати під специфіку державного управління ризиками конкретної країни, що вимагає, з одного боку, проводити регулярний кількісний і якісний аналіз соціально-політичних та політико-економічних проблем, породжених подіями та явищами місцевого соціального розвитку, а з іншого — використовувати комплекс прогностичних і статистичних методів для моделювання небажаних і соціально небезпечних наслідків, спровокованих прийнятими політичними рішеннями, а також діями та поведінкою політичних акторів, які мають доступ до процесу вироблення державно-управлінських рішень.

Література:

1. Бойко-Бойчук Л. Метод матриць: особливості застосування у політичних дослідженнях / Л. Бойко-Бойчук // Політичний менеджмент. — 2008. — № 1. — С. 165—176.
2. Васильева Е.Ю. Анализ и оценка политических рисков в инвестиционных проектах (на примере нефтегазовых компаний в начале XXI века): дисс.... канд. полит. наук: 23.00.02 / Е.Ю. Васильева. — М., 2015. — 164 с.
3. Віннічук О.В. Політичні ризики в умовах демократичної трансформації суспільства: теоретико-практико-логічний аналіз: монографія / О.В. Віннічук. — Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2013. — 220 с.
4. Джус І.В. Политические риски: оценка, анализ и управления / И.В. Джус. — М.: ИМЭМО РАН, 2004. — 199 с.
5. Кривошеїн В.В. Політична ризикологія: епістемологічний статус, предметна, сфера, аналітичні інструменти: монографія / В.В. Кривошеїн. — Д.: Інновація, 2009. — 316 с.
6. Крохина Е.Е. Политические риски в механизме формирования государственной политики: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Е.Е. Крохина. — М., 2006. — 171 с.
7. Панин Р.В. Управление политическими рисками и кризисами: модели и технологии: модели и технологии: дисс.... канд. полит. наук: 23.00.02 / Р.В. Панин. — Саратов, 2006. — 190 с.
8. Рибак О. С. Інституціональна диференціація політичних ризиків в Україні: дис.... канд. політ. наук: 23.00.02 / О.С. Рибак. — Чернівці, 2016. — 229 с.
9. Aven T., Renn O. Risk management and governance: concepts, guidelines and applications / T. Aven and O. Renn. — Heidelberg; New York: Springer, 2010. — 276 p.
10. Bhatta G. Public sector governance and risks: a proposed methodology to do risk assessments at the program level / G. Bhatta. — Mandaluyong City, Phil.: Asian Development Bank, 2008. — 52 p.
11. Business Risk Service (BRS) [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.beri.com/Publications/BRS.aspx>
12. International Country Risk Guide Methodology [Electronic resource] / The PRS Group. — Access mode:

<https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2012/11/icrgmethodology.pdf>

13. Lax H. L. Political risk in the international oil and gas industry / Howard L. Lax. — Boston: International Human Resources Development Corp., 1983. — 195 p.

14. PRS Methodology [Electronic resource] / The PRS Group. — Access mode: <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2014/08/prsmethodology.pdf>

References:

1. Bojko-Bojchuk, L. (2008), "The matrix method: features of application in political research", *Politychnyj menedzhment*, vol.1, pp. 165—176.
2. Vasyl'eva, E.Yu. (2015), "Analysis and assessment of political risks in investment projects (for example, oil and gas companies at the beginning of the XXI century)", Ph.D. Thesis, Political Science, Moscow, Russia.
3. Vinnichuk, O.V. (2013), *Politychni ryzyky v umovakh demokratychnoi transformatsii suspil'stva: teoretyko-prakseolohichnyj analiz* [Political Risks in Democratic Transformation of Society: A Theoretical and Practical Analysis], PP Moshak M.I., Kam'ianets'-Podil's'kyj, Ukraine.
4. Dzhus, Y.V. (2004), *Polytycheskye rysky: otsenka, analiz y upravleniya* [Political risks: assessment, analysis and management], YMEMO RAN, Moscow, Russia.
5. Kryvoshein, V.V. (2009), *Politychna ryzykologhiia: epistemolohichnyj status, predmetna, sfera, analitychni instrumenty* [Political riskology: epistemological status, subject, sphere, analytical tools], Innovatsiia, Dnipropetriv's'k, Ukraine.
6. Krokhyna, E.E. (2006), "Political risks in the mechanism of public policy formation", Ph.D. Thesis, Political Science, Moscow, Russia.
7. Panyin, R.V. (2006), "Management of political risks and crises: models and technologies: models and technologies", Ph.D. Thesis, Political Science, Saratov, Russia.
8. Rybak, O.S. (2016), "Institutional differentiation of political risks in Ukraine", Ph.D. Thesis, Political Science, Chernivtsi, Ukraine.
9. Aven, T. and Renn, O. (2010), *Risk management and governance: concepts, guidelines and applications*, Springer, New York, USA.
10. Bhatta, G. (2008), *Public sector governance and risks: a proposed methodology to do risk assessments at the program level*, Asian Development Bank, Mandaluyong City, Manila.
11. BERI (2020), "Business Risk Service (BRS)", available at: <http://www.beri.com/Publications/BRS.aspx> (Accessed 15 Feb 2020).
12. The PRS Group (2012), "International Country Risk Guide Methodology", available at: <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2012/11/icrgmethodology.pdf> (Accessed 15 Feb 2020).
13. Lax, H.L. (1983), *Political risk in the international oil and gas industry*, International Human Resources Development Corp., Boston, USA.
14. The PRS Group (2014), "PRS Methodology", available at: <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2014/08/prsmethodology.pdf> (Accessed 15 Feb 2020).

Стаття надійшла до редакції 24.02.2020 р.